

TÜRK KÜLTÜRÜNDE AVCILIĞIN TEMEL DAYANAKLARI

THE FUNDAMENTAL SUPPORTS OF HUNTING İN TURKISH CULTURE

Özbay GÜVEN* Gülten HERGÜNER**

ÖZET

İnsanlığın ilk günlerinden beri avcılık toplumların genel ekonomik karakterlerini belirleyecek kadar etkili olmuştur. Ancak tarımsal hayat ve onun devamında avcılık, askeri amaçlı eğitim ve bu günkü anlamıyla boş zamanların değerlendirilmesi olarak bir seyir izlemiştir. Avcılık halk tabanına yayılan bir etkinlik olmakla beraber, Asya Türk Devletleri, Selçuklu ve Osmanlı Sultanları da dahil olmak üzere devlet teşkilatında ve askeri organizasyonda mevcut insanların ileri derecede ilgisini çekmiştir. Bu ilginin tarihi kökenleri ve kültürel işlevi avcılığın önemli ölçüde desteklenmesini sağlayan yasal ve askeri, çevresel ve ekolojik düzenlemeleri de getirmiştir. Avcılık nizamnameleri, fermanlar, Osmanlı Sarayı ve Yeniçeri Ocağı 'nda avcılıkla ilgili özel birimlerin tespiti, özel avlanma alanlarının tahsisi, avcılık için özel kuşların (Atmaca, Şahin, Doğan gibi) ve özel cins köpeklerin (Zağar, Sakson gibi) yetiştirilmeleri bunun en somut örneklerindedir. İslamiyet öncesi, Türk inancında avın verimli ve başarılı geçmesi için gereken örf ve kaidelerin olması, onun Türk kültüründe dini bir boyutu olduğunu da ortaya koymaktadır. Bu çalışmada; Türk kültüründe avcılık geleneğine temel oluşturan önemli unsurlardan bahsederek, avcılığın kültür içerisindeki gelenek, askerlik, din, eğitim, yasalar, fermanlar, kurumlar, av alanları ve çevre düzenlemeleri bakımından göstergeleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avcılık, Gelenek, Askerlik, Eğitim, Çevre Düzenlemeleri

SUMMARY

Since ancient times of human beings, hunting has been effective enough to determine the general economic characteristics of communities. But, agricultural life and following it, the hunting has progressed as an education far military and in today's meaning to be 'apparisea' of empty times. Although hunting is an activity which has been spread through the common people, present people in the government and military organization include Asian Turkish Society, Princess of Seljuk and Ottoman Empire has interested in hunting activity with important degree. Historical origin and cultural function of this concern has brought legal and military, environmental and ecological preparation which has been supported importance of hunting together. Hunting rules, firmans Identification of special unit interested in hunting at Ottoman Empire" Palace and Jonissary Society, presentation of special hunting area, raisation of special kind of dogs (like Zağar, Sakson) and birds (like Sparrow, Falcon, Hawk) far hunting are examples of it. Before islam, Turkish believe had necessary customs and rules to have succes and productive hunting. This shows, how hunting has religious dimension in Turkish Culture. The aim of this study was to mention about hunting activity in Turkish Culture and, also to examine, indicator of hunting activity customs, soldiership, religion, education, rules, firmans, society, hunting areas and environmental preparations in the culture.

Keywords : Hunting, Custom, Soldiership, Education, Environmental Preparation

*(Doç Dr.)Gazi Ü.Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu - ANKARA

** (Öğr. Gör)Pamukkale Ü. Eğitim Fak. Bozkurt Beden Eğitimi ve Spor Bölümü - DENİZLİ

GİRİŞ

Avcılığın insanlık kadar eski bir tarihi vardır. Eski taş devrinin insanları sümüklü böcekleri, diğer böcekleri, kuş yumurtalarını, yavrularını ve çeşitli meyvaları yiyerek geçinmişlerdir. Bu çağın avcılığı bugünkü anlamıyla bir avcılık olmaktan çok yaşamayı sağlamak amacıyla yapılan bir çeşit toplama biçimindeydi. Bu çağı izleyen yeni taş devrinde ise avcılık geniş anlamda olmak üzere, yaşamak için gerekli olan besin ve giyim ihtiyacını karşılamak, süs eşyaları ile savaş için gerekli ham maddeleri sağlamak amacıyla girişilen bir çaba niteliği taşımıştır. Gerek bundan önceki devirde, gerekse yeni taş devrinde avlanma silahı olarak taş-kama, taş-çekiç, daha sonraları da mızrak, sapan v.b. kullanılmıştır. Diğer taraftan hayvanları tuzak çukurları ile yakalamayı da taş devrinin avcıları başarı ile uygulamışlardır 7.

İnsanoğlu yaratıldığı günden bu yana besin arama ve karnını doyurma zorunluluğunu duymuştur. Bir yandan bitki kökleri toplayıp toprağı işlerken diğer yandan av aletlerinden faydalanmayı düşünmüş, bunun için en basit el baltalarından başlayarak, günümüzdeki otomatik tüfeklere değin uğraşlarını sürdürmüştür 12.

M.Ö.ö000'de gelişmiş bir Proto-Türk Kültürü vardı. Bundan önce de yaşanmış uzun bir devreden söz etmek mümkündür. Bu oldukça karanlık bir dönemdir. Proto-Türk Kültürü; avcı ve atı ehlileşiren bir kültürdü. Türkler, henüz bir devlet kurmadan önce de, belli bir düzen içinde yaşıyorlardı. Kabile ve boyların hayatı, belli bir teşkilata dayanıyordu 5.

Türkler; yirmi büyük boya, her boy da aşiretlere, aşiretlere de büyük aile topluluklarına ayrılmışlardı. Bunlardan Oğuz Boyu, 24 büyük aşiretten meydana gelmişti. Oğuz Boyu'nda her dört aşiret bir hanlıktı. Her Han'ın bir Ongun'u (Totem) vardı. Totemler kutsal kabul edilmiş kuşlardı. Şahin, Kartal, Uçkuşu, Sungur, Çakır vs. gibi. kutsal kuşlar, dört aşiret halkından saygı görürdü. Bu kuşlara ok atılmaz, avlanmaz ve eti de yenmezdi. Hanlar Hanı Oğuz Han'ın da bir Ongun'u vardı. Bu, Tuğra kuşu idi. Bütün ongunların üstünde, 24 boyun saygı gösterdiği bir kuştı. Tuğra Kuşu, efsanevi bir varlıktı. Görülmez, sadece tasavvur edilirdi. Varlığı, etkileriyle hissedilirdi 5.

Türkler; at besleyen, av peşinde koşan insanlardı. Av hayvanlarını izleyerek, uzun mesafeler katetmişlerdir. Bütün bir boyun katıldığı, büyük süre avları

tertiplenmişlerdir. Deri veya kıl çadırlarda oturan, kımız içen ve hayvan besleyen Eski Türkler; avcılığı, günlük hayatlarının bir parçası olarak görüyorlardı. Beslenme ve ekonomileri yarı yarıya avcılığa dayanıyordu 5.

Eski Türklerde okçuluk ve avcılık faaliyetleri çok önemli idi. Buldukları yer ve yaşadıkları doğal koşulların zorluğuna alışmak ve çocukları da ona göre yetiştirmek gerektiğinden kız ve erkek çocuklarını ok atma avlanma ve ata binme eğitimine tabi tutarlardı. Çocuklar çobanlık yaparken küçük yay ve oklarla kuş, sıçan avlamasını öğrenirler, yaşları ilerledikçe yay ve okları da ona göre geliştirilirdi. Büyüdükten sonra da daha ağır savaş araçlarını kullanma yeteneğine eriştikleri ve savaşa katılıp kendilerini gösterdikleri zaman toplumda yerlerini almış olurlardı 11.

Hunlar ve diğer Türkler avladıkları hayvanların et, deri, kemik ve boynuzlarından yararlanırlardı. Büyük ve küçük hayvanların deri ve kürklerinin kıymetli olanlarını satarlar, diğerlerinden elbise, kalpak ve çizme, boynuzlarını da yay ve ok yapımında kullanırlardı. Hun İmparatorluğunu meydana getiren Türk kavimlerinden Bahimiler, Uygurlar, Hunlar, Tu-Çü'eler avla uğraşır, ses çıkaran oklar kullanırlardı 11.

Selçuklu ve Oğuz Türkleri, Küçük Asya'ya göç ettikleri zaman artık Müslüman olmuşlardı. Sahip oldukları kültürde bazı değişiklikler yapmakla beraber, temel örf ve adetlerini terk etmemişlerdi. Eski Halk Destanları'm korumuşlar, bazılarını İslami görüş ve inançlarına göre yeniden düzenlemişlerdir. Selçuklu' Devleti'ne ilk şeklini kazandıran Tuğrul Bey, Avcılık Teşkilatını resmi bir kurum haline getirmiştir. Avcı Birlikleri kurmuş; ordusunu zinde tutmak için,sürek avları tertip etmiştir. Av köpeklerinin yanısıra, yüzlerce pars edinmiş, bunları avda kullanmıştır. Bazı değerli parslarını, altın tasmalarla donatmıştır 5.

Moğollar'ın sahneye çıkmasıyla, Orta Doğu'da ve Küçük Asya'da herşey altüst olmuş, Anadolu Selçuklu Devleti yıkılmıştır., onun yerini Türk beylikleri almıştır. Batıda küçük bir Uç Beyliği kuran Osmanlılar, zamanla güçlenmiş; Anadolu'da tekrar siyasi birliği sağlamışlardır. Osman Bey'le başlayan hareket, yüz yıl gibi kısa bir zamanda imparatorluk haline dönüşmüştür. Osmanlı hükümdarları, eski Türk geleneklerini sürdürürken, bu arada kalıcı ve sürekli olacak bir devletin temellerini atmışlardır 5.

Bütün Türk Boylarının günlük hayatında önemli bir yer alan avcılık; Osmanlı Devlet Teşkilatı'nda resmi bir kurum haline gelmiştir. Ordu içinde "Avcı Birlikleri" yer almıştır 5.

Osmanlı Padişahları, av yapmayı sevmekle beraber, biri hariç, hiçbiri avı aşırı bir alışkanlık haline getirmemiştir. Yeri ve zamanı geldiğinde; özellikle, belli amaçlarla avlanmışlardır. IV.Mehmet, aşırı derecede ava tutkundu. Bu yüzden, tarihe "Avcı" lakabıyla geçmiştir. Padişahların ve devlet adamlarının av yapmaktan vazgeçmeleri üzerine, avlaklar halka kalmıştır. Ancak, halkın yaptığı avcılık düzensiz olmuştur. Av hayvanları büyük ölçüde yok edilmiştir. Bu yüzden, bazı hayvanların nesli tükenmiştir 5.

Bu çalışmada; Türk kültüründe avcılık geleneğine temel oluşturan önemli unsurlardan bahsedilerek, avcılığın kültür içerisindeki gelenek, askerlik, din, eğitim, yasalar, fermanlar, kurumlar, av alanları ve çevre düzenlemeleri bakımından göstergeler ele alınmıştır.

GELENEK

Avcılık, Türklerde günümüzden çok eski zamanlara kadar giden bir geleneğe sahiptir. İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinden itibaren avcılığın temel bir hayat tarzı olarak, beslenme ile doğrudan bağlantısı da akla gelen bir gelenektir. Avcılıkta beslenme ihtiyacı karşılanırken, savaşçı özellikler de okun kullanılmasıyla gelenekselliğini sürekli kılmıştır.

Türk avcılarının inancında, Altay Türk avcı ruhunun yerini İslamiyet'ten sonra evliyalar tutmaktadır. Avın verimli ve başarılı olması için sahada bulunan evliya yatırırlarından yahut "Avluk" yani avın yapıldığı bölgedeki ağaçtan ve saireden şeytana karşı uğur dilerler. Av esnasında silahı kendisine yar olmazsa, şeytani ortadan kaldırmak için, yanındaki köpeğini silahının üstünden atlatır. Köpeksiz bulunduğu ise bizzat kendisi atlar Bu merasim bir nevi "Ateş Kültü"nden kalma eski bir inançla, kötü ruhlardan temizlenmeyi gösterir 3.

Hala bugünkü Altay Türkleri, maişetlerini temin eden bütün av hayvanlarına karşı o kadar içten bir inanç ve itimatla bağlıdırlar ki, ava ait en ufak laubaliliğe tahammül edemezler. Avın, ancak temiz ve arınmış olarak yapılmasıyla verimli olabileceğine inanır ve buna göre de hazırlığını yapar. Şöyle ki, ava çıkacağı gece avcı, karısından ayrı bir başka odaya çekilir,

kimse ile konuşmaz ve yapacağı her şeyi sır tutar. Bazı Türk boylarında ise, yeni doğuran kadına, sırf temiz sayılmadığından, av eti verilmesi yasaklanmıştır. Samur avında kullanılan ağlara eliyle dokunmasına izin verilmez 9. Evin kadın halkı, kesin olarak av tüfeğine el vurdurulmazdı 3. Bu gibi inançlara aykırı hareket edilirse, avın verimsiz olacağı ve avcı ölünce ruhunun ongun'u olan kuş ile birleşeceğine inanılırdı 9. Bu suretle av kültürü bütünüyle tatbik edilmektedir. Yerli Türk örf ve teamül hukuku, bütün bu inançları lüzumlu sayarak, topluma tatbik selahiyetini haizdir 3.

Başlangıçta bu eski ve tarihi külte ait avcı kuş adları antroponim olarak kullanıldıktan sonra, nüfus çevresini genişletmiş, ona milletlerarası bir karakter kazandırmıştır. Nitekim Şunkar, Doğan-Toğan, Çakır, Şahin, Toğrul, Laçın avcı kuş adları bütün Türk halk ve boyları arasında kökleşip kaldığı gibi, Şunkar avcı kuş adı Türk elleri dışına da taşmış, Mançu dilinde Şonkon kılığına, Macarca'ya Zongor telaffuzu ile girmiş, İran, Irak, Arap, Mısır,Rusya ve Balkan Yarımadası milletler Antroponimisinde bugün bile kullanılmaktadır. Bazıları ise hem antroponim, hem de toponim olarak kullanmışlardır. Nitekim yukarıdaki Şunkar kuş adı; Anadolu toponimisinde Sungurlu, Antroponimisinde Baysungur, Etnolojisinde ise Oğuz Boyunun totemi olmuştur. Bu kadar zengin cepheli, dede-baba yadigarı avcılık müessesesi Türk tarihinin ve kültürünün toplum hayatından kopup gelen çok değerli geleneklerinden biridir 3.

Avcılığın Türk aile kültürünü nasıl etkilediğine başka bir örnek de; erkek çocuklara Alakuş, Alpkuş, Aksungur, Afşin, Çağrı, Çavlı, Karaca, Karakuş, Laçın, Toğan, Tuğrul... gibi avcı kuş isimlerinin verilmesidir. Bu gelenek, Osmanlılar'ın kuruluş döneminde, sonraki dönemlere oranla daha çok görülmektedir 9.

Oğuz Han'ın altı oğluna bağlı her boyun ayrı ayrı ongun'u ve söğün'ü vardı. Gün Han'ın Ongun'u şahin kuşu, Söğün'ü sağ kıyı yağrın. Ay Han'ın Ongun'u kartal, Söğün'ü aşgar. Yıldız Han'ın Ongun'u tavşancıl, Söğün'ü oyago. Gök Han'ın Ongun'u sungur, Söğün'ü sonkırı yağrın. Tuğrul Bey, her ava çıkışta beraberinde 20 katır yükü yiyecek götürür, kırlarda mükellef sofralar kurdurup emirlerine ve o bölgenin halkına yedirmekten zevk alırdı 9.

Bolayır'da 1359'da defnedilmiş olan Süleyman Paşanın kabrini, o yörede avlanan padişahların ava

çıkmadan önce ziyaret etmeleri bir gelenek halini almıştı 7.

Avcılığın ulusun yönetim ve düzenini etkilediğine de bayraklara kartal resminin konulması, tuğranın kuş motifinden esinlenerek oluşturulduğu ve eski Türkler'deki ongun ve söğün geleneğine örnektir 9. Oğuz Kağan Destam'ında Oğuz kabilesinin damga ve amblemi olarak Öküzün gösterilmesi dikkatimizi çekmektedir ve oldukça manidardır 3.

Türk devletlerinde ve boylarında, dini merasim yaptırarak kadar bir kült değerini bulan avcılık, Türk, Moğol, Osmanlı ve Rusya İmparatorluğu'nda muayyen bir kurumlaşma haline getirilmiş, devletin askeri gücün sembolü karakterini taşımıştır. Buna paralel olarak, manevi toplum hayatının çeşitli cephelerinde kökleşmiş kalmıştır 3.

ASKERLİK

Türkler avcılığı savaşa hazırlayıcı bir vasıta ve bir ön tatbikat olarak uygulamışlar ve savaşlardan önce harp taklidi niteliğinde büyük sürgün avları düzenlemişlerdir. Avcılığın yanında atıcılık ve binibilik de birlikte geliştiği için savaşta gerekli olan cesaret, beden gücü ve irade kuvveti gibi nitelikler bu sayede sürekli olarak güçlendirilmiştir 7.

Türk orduları daimi idi (zira kadın-erkek, genç- yaşlı herkes ve her an savaşabilecek durumda olup, bu, bozkırlının en tabii hayat tarzı icabı idi). Türklerin sporları, eğlenceleri ve avlanmaları bile askeri egzersizler niteliğinde idi 8.

Eski Türklerin bir savaş taklidi olarak yaptıkları avcılık, Selçuklular'a ve daha sonra da Osmanlılar'a aynı şekilde geçmiştir. Savaş olmadığı zamanlarda Padişahların birçoğu zamanlarını maiyetleri ile birlikte büyük av partileri düzenlemek suretiyle değerlendirmişler ve böylece özellikle genç kuşakların binicilik, atıcılık gibi sportif hareketlere alıştırmaları suretiyle ileride karşılaşacakları çeşitli zorlukları yenmeleri için hazır bir duruma getirilmelerine özellikle önem vermişlerdir 7.

Osmanlı padişahlarının çok sevdiği ve önemli saydıkları için devlet kuruluşuna aldıkları sporların başında avcılık gelmektedir. Osmanlılar da kendilerinden önce gelmiş, Selçuklu, Gazneli, Karahanlılar ve Moğollar gibi avcılığı savaşa hazırlanmanın bir eğitimi sayarlardı. Ayrıca, av yaparken halk ile de ilişki kurdukları için vatandaşın derdini, sıkıntısını ve şikayetlerini dinleyerek bilgi

edinirlerdi. Hümayunname isimli yapıtta, Kanuni Sultan Süleyman'ın av yaparken bir kadının şikayetlerini dinlediği görüntülenmiştir 9.

Osmanlı padişahlarından bizzat avcılıkla uğraşanlar ve ava merak saranlar şunlardır: Süleyman Paşa, I. Murat, Yıldırım Beyazıt, II. Murat, Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, III. Murat, I. Ahmet, II. Osman, IV. Murat, I. İbrahim, IV. Mehmet, II. Ahmet ve II. Mustafa'dır.

Sürgün avı, padişah ordu ile savaşa giderken veya sancakta bulunan şehzadelerin çeşitli durum ve kabiliyetlerini görüp öğrenmek ve özellikle savaşa girebilecek şekilde yetişip yetişmediklerini görmek veya gizli bir amaç için de yapıldı. Osmanlı padişahları savaşa giderken bile bütün Av Halkı'nı kuşları, köpekleri, tazıları ve parsları (yüz) da beraberlerinde götürüyorlardı 9.

EĞİTİM

Sultan Melikşah (Aralık 1072-Kasım 1092) ise avcılık konusunda dünyada ilk bilimsel kitabı yazdıran kişidir. Ava çok meraklı olup av hayvanlarının her şeyini bilmek isterdi. Sarayındaki vezirleri ve şehzadeleri de bu yolda hareket ederler, çoğu zaman bu av konusu konuşulurdu. Yazılmış olan kitapları yeterli ve bilimsel görmeyip daha mükemmelinin yazılmasını istedi. Sultan Melikşah Felhak bin Mehmed'e bir kitap yazılmasını emretti. "Saydname-i Melikşah" adı verilen kitap daha sonra yazılan pek çok Bazname'ye kaynak olmuştur. Farsça yazılmış olan bu eser 19 yüzyılda Fransızca'ya çevrilerek yayınlandı 9. Melikşah, Ebu Tahir Hatuni'ye; Av Hayvanlarını ve Avcılığı inceleyen "Şikar-Name" (Avcılığın Usul ve Esasları) ismi altında bir kitap yazdırmıştır. Ne yazık ki, bu kitap zamanımıza kadar gelemeyip kaybolmuştur 5.

Osmanlı padişahları da avcılığı sevmişler, avcılık hakkında yazılmış kitapları okumuş hatta yazılmasını da teşvik etmişlerdir. Osmanlılar da avı Oğuz kadim geleneklerine göre yapıyorlardı. Cengiz Yasası gibi bir yasaları yoktu. Padişahlardan I.Murad, Yıldırım Beyazıt ve II. Murad av yapmaya hem çok meraklı ve hem de av halkı çok padişahlardı 9. Av halkı avlanmada kullanılmak üzere Pars, Tazı, Zağar ve yırtıcı kuşları eğiterek ava alıştırılmışlardır. Bunlara yaptıkları işlere göre Doğançılar, Sekbanlar, Çaylak Avcıları, Akbaba Avcıları, Atmaca Avcıları, Zağarcılar ve Turnacılar gibi adlar verilmiştir. Ayrıca köpek muhafızı anlamına gelen sekbanlar, tazılardan başka harp köpekleri de beslemiş ve yetiştirmişlerdir.

Samsoncu veya Seksoncu adı verilen kimseler Padişahın av köpeklerini yetiştirip eğitmişlerdir 7.

Doğan, Atmaca, Şahin ve Çakır gibi yırtıcı kuşlar da Tavşan, Keklik, Yaban Ördeği ve Kazı, toy, Kuğu, Bildircin ve diğer kuşların avında kullanılmıştır. Avcı kuşlar uçurulduktan sonra ardından tazılar ve zağarlar salınmış ve yırtıcı kuşlar havada perendeler atıp avları üzerine dalış ve inişler yaparlarken gözden kaybedil memeleri için atlar da bütün hızları ile o yöne sürülmüşlerdir 7.

Doğancıbaşının Çıkması, Eğitimi ve Yükselmesi:

Doğancıbaşı olan kişi, yoluyla yükselerek bu makama gelirdi. Yani bir devşirme çocuğu Türk ailelerinin yanında üç sene çalışıp lisan öğrendikten sonra, okula getirilir burada eğitim görürdü. Yedi senede bir yapılan çıkma olunca, avcılığa hevesi ve yeteneği varsa padişah da beğenirse Doğancı Koğuşu'na nefer olarak alınır. Burada hem İslami ilimleri ve hem de avcılığı öğrenirdi. Zamanla eski ve üçüncü, ikinci doğancı olur en nihayet de Doğancıbaşı olabilirdi. Yükselmenin yolu buydu. Ama padişah isterse avcılığı çok iyi bilen dışarıdan bir başkasını da Doğancıbaşı yapardı 9.

Doğancıbaşı'nın yükselmesi (çıkması) gerektiği zaman, Mirahur, Çakırbaşı veya Şahincibaşı olarak çıkarılması kanundu. Bazı padişahların bu kanuna uymadıkları da görülmüştür. Bu gibi padişahların başında Avcı Sultan Mehmed gelmektedir.

İç Doğan Oğlanları'nın görevi, taşra doğancılarından, yabancı ülkelerden ve Mısır'ın "Doğan Hazinesi"yle Kahire'den gelen doğanları yetiştirmek, padişah ile ava çıkıldığında padişahın önünden ve yanından giderek istediği zaman doğan uçurmaktır. Bu görevden ayrıca Hazine Odası'nın temizliğini de "pars günleri" Doğancılar yapardı 9.

Av Ağalan'nın Yükselmesi ve Çıkması:Av Halkı'nın zabiti Çakırbaşı olup diğer ağaların da amiri durumundaydı. Çakırbaşı Üzengi Ağalarından sayılır ve devlet teşrifatında altıncı sırada bulunurdu.

Av Ağaları'nın yükselmeleri kanunla belirlenmişti. Çakırbaşı'nın yükselmesi gerektiği zaman genellikle Beylerbeyi veya Mirahur olarak çıkar, onun yerine Şahincibaşı, Şahincibaşı'nın yerine Atmacacıbaşı, onun yerine de Av Ağası olurdu. Böyle bir yükselmede yükselenler padişah huzurunda "Kaftan" giyerlerdi. Buna örnek olarak; 1684 yılında IV. Mehmed Edirne'den İstanbul'a geliyordu. Burgaz yakınlarında avlanırken, Çakırbaşı Yusuf Ağa kaza sonucu öldü. Yerine Şahincibaşı Çavuşoğlu Yusuf

Ağa, onun yerine de Hasoda'da bu, onun yerine de Hasoda'da bulunan İkinci Doğancılık'tan çıkma Veli Ağa Şahincibaşı olup Padişah huzurunda "Kaftan giyindiler" 9.

Padişahların maiyetlerinde Rikab Ağalarından olan ve kendileriyle beraber av yapan bir zümrenin amirlerine Şikar Ağalan denilmektedir; bunlar da derece sırasıyla yukarıdan aşağıya doğru Çakırbaşı, Şahincibaşı ve Atmacacıbaşı idiler 13.

Av Halkı'nı oluşturan avcılardan Doğancılar boz renkli doğan, Şahinciler ak renkli doğan, Çakırbaşı akbaba ve Atmacacılar da atmaca eğitip uçurmaktadırlar 9. Av Halkı'nın başlıca görevi Çakır-toğan, Şahin ve atmaca besleyip eğiterek av için hazır bulundurmak. Padişah ava gittiği zaman yakınında ancak Av Ağalan bulunur, kendisine yine bunlar avcı kuş verebilirdi. Bu nedenle padişah kuş uçurmaya meraklı ise hangi cins kuş isterse o kuşun Av Ağası kuşu kolunda taşıyan adamından alıp padişaha,verirdi 9.

DİN

İslamiyet öncesi Türk kültüründe önemli bir yeri olan avcılık, dini bir boyut da kazanmıştır. Avın verimliliği ve zenginliği Altay Türk boylarının jeolojik alanında yer alan "Tayga ve dağ"ların sahibi buldukları ruhların himayesi altındaydı. Bu inanca göre, her Altay halkı Tayga ve dağlara içten bir manevi ilişki kurmuş, hayatını ve maişetini buna göre ayarlamıştır. Ava çıkmadan önce, çeşitli dini ibadetler yapar, avın verimliliği ve başarılı olması için gereken örf ve kaidelere riayet eder. Bilhassa avı koruyacak olan ruha bağlılığını göstermeye çalışır 3. İslamiyet'in kabulüyle de avcılıkla ilgili dini boyut daha da zenginleşmiştir.

İslam Bilginleri; özellikle, İslamiyet'in temel prensiplerine ters düşen gelişmelere şiddetle karşı koymuşlardır. Ayet ve Hadisler'e yorum getirerek, İslami hayatı anlatmışlardır. Müspet ilim karşısındaki tutarlı görüşlerini başarılı bir şekilde savunmuşlardır. Her ilim dalını, İslam'ın kalıcı süzgecinden geçirmişlerdir. Her meslek ve bilim dalma duyulan ilgi, Avcılık ve Av Hayvanları'na da gösterilmiştir. Bu konuda gerekli temel naslar zaten vardı. Kur'an-ı Kerim'de ve Hadis-i Şerifler'de; Avcılık ve Av Hayvanları hakkında ayetler ve sözler yer almıştı. Önemli temel prensipler açıklanmış, muhtemel gelişmeler için atflar (işaretler) yapılmıştı. İslam Dünyası'nda yazılan Fıkıh Kitapları'nda, Tefsirlerde ve İlmihallerde, Avcılık ve Av Hayvanları'na geniş

yer verilmiştir. Ayrıca bazı bilgiler tarafından, konu özel olarak ele alınmış; "Kitab-us Sayd" adı altında eserler yazılmıştır 5.

İslamiyet'e göre; yeryüzündeki her şey gibi hayvanlar da İnsanın hizmetine ve faydalanmasına sunulmuştur. Ancak, onlar'ın israf edilmeleri ve gereksiz yere yokedilmeleri yasaklanmıştır. Hayvanlara merhamet edilmesi, sevgi duyulması istenmiştir. İnsan gibi, hayvanların da yaşama ve varolma hakkına sahip oldukları, kabiliyetlerinin ve güçlerinin üstünde bir hayat tarzına ve hizmete zorlanmamaları gerektiği özellikle belirtilmiştir 5.

Avcılıkla İlgili Ayetlerden Bazı Örnekler

"Ey müminler!... Eğer gerçekten Allah'a tapıyorsanız, O'nun verdiği rızıkların temiz ve helalinden yiyip O'na şükredin." (Bakara Suresi, Ayet: 172). "Allah size boğazlanmamış hayvanın etini, akan kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası -put veya şahıslar- için kesilmiş hayvanı haram etmiştir. Fakat helak olacak kadar zorda kalan, istemeyerek ve zaruret miktarını aşmayarak bunlardan yerse, günah işlemiş sayılmaz. Şüphesiz ki, Allah çok bağışlayıcı ve çok rahmet sahibidir." (Bakara Suresi, Ayet: 173) 5.

"Ölü hayvan, kan, domuz eti, Allah'dan başkası adına boğazlanan; -yetişerek şartına uygun boğazlanan müstesna- boğulmuş, -bir cisimle vurularak öldürülmüş, yüksekçe bir yerden yuvarlanıp, ölmüş, süsülerek ölmüş, canavar tarafından parçalanarak ölmüş hayvan; dikili taşlar -putlar- üzerine boğazlanan ve bir de fal okları, kumar zarlarıyla kısmet aramanız size haram kılınmıştır. Bütün bunlar, Allah ve din yolundan çıkıştır. Bugün kafirler sizin dininizden -onu yoketmekten- ümitlerini kesmişlerdir. Artık onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün size dininizi kemale erdirdim, nimetimi üzerinize tamamladım. Sizin için din olarak İslam'ı beğendim, kim aklıktan bunalıp çaresiz hale düşerse, -günaha istek gösterip eğilmeksizin- onlardan -haramlardan- yemek zorunda kalırsa şüphesiz ki Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir" (Maide Suresi, Ayet:3) 5.

"Ey Muhammedi Sana kendilerine neyin helal kılındığını soruyorlar. De ki: Temiz olan bütün nimetler size helal kılındı. Allah'ın size öğrettiği üzere alıştıırıp yetiştirerek öğrettiğiniz avcı hayvanların sizin için tuttıklarını yiyin ve üzerine Allah'ın adını,anın -besmele çekin-. Allah'tan korkun. Çünkü Allah hesabı çabuk görür" (Maide Suresi, Ayet:4) 5.

"Ey iman edenler, siz -hac ve ömre için- ihramda iken av öldürmeyin. İçinizde kim onu bilerek öldürürse ceza olmak üzere, içinizden adalet sahibi iki adamın takdir edecekleri Kabe'ye ulaşmış, öldürdüğünün benzeri bir kurbanlık hayvanı kesmesi gerekir. Yahut işlediği suça karşılık bir kefarete daha vardır ki - bu da - o nispette yoksulu doyurmak veya her fakire karşılık bir gün oruç tutmaktır. Böylece yaptığının cezasını tatsın. Allah geçmişte yapılanları bağışladı. Fakat bundan sonra kim bir daha böyle yaparsa, Allah ondan intikamını alacaktır. Allah mutlak galiptir, intikam sahibidir" (Maide Suresi, Ayet:95) 5. "Deniz avı yapmak ve avladığınızı yemek hem size hem de misafirlerinize faydalı olmak için helal kılındı. Kara avı ise ihramda bulunduğunuz süre içinde haram edilmiştir. Huzuruna varıp toplanacağımız Allah'tan korkun" (Maide Suresi, Ayet:96) 5. Maide Suresi'nin üçüncü -ayetinde, haram olan şeyler sayılmıştır. Bunlardan dördü açıkça belirtilmiştir. Mutlaka uyulması gereken esaslardır. "Allah'ın adı anılmayarak -besmelesiz- kesilen hayvanları yemeyin. Çünkü onu yemek muhakkak ki fısaktır. -Allah'ın emirlerine aykırı hareket etmektir." Şüphesiz, şeytanlar sizinle tartışmaları için dostlarına telkinde bulunurlar. Eğer onlara uyarsanız, şüphesiz ki siz de Allah'a eş koşanlardan olursunuz." (En'am Suresi, Ayet: 121)5.

"Helal olduğu vakit, yani yasak zaman dışında avlanınız!" Ayet-i Kerimesi ile de, konuya büyük açıklık getirilmiştir 5.

"Şu su tatlıdır, hoş içilir, öteki biri de tuzludur, acıdır, boğazı yakar. Bunların ikisinden de taze et yersiniz." (Fatır suresi, Ayet: 12) 5. Bu Ayet-i Kerime'de acı ve tatlı su balıklarının helal olduğu hususu açıkça belirtilmiştir.

Avcılıkla ilgili hadisler ve ulemanın şu hususlarda görüşleri vardır. Bunlar; Avın hüküm ve tarifeleri, avlanmanın rüknü, avlanmanın hükmü, avın sebebi, avcı, av köpeği ve avlanacak av hayvanı ile ilgili konulara aittir 5.Futuvvet-namelerde avcılara şedd verilmediğine değinilmektedir 2.

YASAL DÜZENLEMELER (Ferman, Buyruk, Talimatnameler)

Avcılığı yasa ile devlet düzenine ilk sokan Moğol Han'ı Cengiz Han'dır. Cengiz Han av için "Savaşın okulu" dermiş. Cengiz Han avın yapılışını ve kurallarını yasa ile belirlemişti. Ölümünden sonra da dört parçaya ayrılan imparatorluğun hepsine aynı yasa uygulandı. Hatta Timur ve onun soyundan gelen

Babürşahiler bile aynı yasayı uyguladılar 9. Ayrıca kanun ve kuralları belirleyen birçok ferman ve buyruk da yayınlanmıştır.

Sultan II.Beyazid'in (1 Rebiyülevvel. 889-m.9 Ocak 1494) tarihinde bütün Anadolu kadılarına gönderdiği şu ferman bunu kanıtlamaktadır:"...tevki' refi'-i hümayun vasıl olıcak mu'lum olaki şimdiki halde dergah-ı alem penahıma şöyle arz olundu ki toğancılar'un tımarlarına ve sayyadların ve getürücülerün ve tutucuların cürmüne ve cinayetine ve resmi arusına Sancak Beyleri'nden ve Sübaşılardan ve Tımar erlerinden ve gayriden dahil ve ta'arruz ederlermiş. İmdi toğancıların tımarlarına ve cürüm ve cinayetlerine ve resm-i arusına Emir-i şikar'dan gayri kimse dahil etmegün vechi yokdurur gerekdir ki zikr olanlardan hiçbir ferdi dahil ve ta'arruz etdirmiyasız etmek isterlerse men' idesiz. Bu babda bir dürlü dahi etmeyasız almet-i şerif üzre itimad kılāsız. Tahriran fi evail-i Rebiyülahir senetüs tis ve semanin ve semanema'e.."

Bu belgeden açıkça anlaşılıyor ki, Osmanlı Sarayına doğan yetiştiren, tutan, av yapan ve bu avların pastırmalarıyla doğanları saraya getiren personelin suçuna ancak Emir-i şikari yani Çakırcıbaşı bakmaya yetkilidir.

Kanunname-i Al-i Osman'da doğancılar için şöyle deniliyor'Toğancılık ki berat-ı hümayun ile bilfiil toğancılık hizmetinde ola kimsenin yazılı reayeti olmaya. Esir yaya ve Müsellem ve Cambaz ve Yörük ve Tatar ve Voynuk taifaları dahi askeridir... ve toğancı bir kimsenin reayit olup rusum-ı reayeti bilfiil eda edüb toğancılığı berat-ı hümayun ile veya çiftlik tasarruf etmekle veyahud avarızdan muaf olmağla ola askeri olmaz..." 9.

Hassa doğancıların başlıca görevi, saray için av yapmak, buldukları yerlerdeki doğan yuvalarını korumak, yabancıların yuva bölgesine girmesine, ağaç kesmesine, avlanmasına, tuzak kurmasına, güvercin uçurup doğan tutmasına engel olmak ve ellerinde doğan buldurulanlar kadı huzurunda başka yerden satın aldığını kanıtlayamazsa, saray için elinden alıp saraya göndermekti. Hassa doğancılar, avladıkları av hayvanlarının derilerini ve karaca, geyik etinden yaptıkları pastırmaları altı ayda bir kere Çakırcıbaşı'nın gönderdiği görevliye teslim etmeye mecbur idiler. Zamanında doğan , deri ve pastırma göndermeyenlerden 150 akçe ceza alınır ve bu ceza o şehrin kadılarınca tahsil edilirdi 9.

Sultan ILMustafa zamanında (h.1 109- m.1698-1699 yılında) verilmiş bir Sadrazam buyrulduusunda aynen şöyle deniliyor: "İzzetlü Bostancıbaşı Ağa, İstanbul havalisinde ve Üsküdar taraflarında ve sair Şevketlü ve Kudretlü Padişahımız Hazretlerine mahsus olan saydahlarda ahirden bir ferd sayd ü şikar eylemek kadimi yasağ olmağla imdibağçe ustalarına ve sair koruculara muhkem tenbil eylesin ki ol makule mahsus yerlerde say ü şikar edenleri ahz olunub huzura ihzar etdüresün..."

Avcı Sultan Mehmed bu konuda daha da ileri gitmişti. 1673 yılında İstanbul'daki yabancı devlet elçilerinin bile av yapmalarını yasaklayarak ellerindeki av köpeklerini Bostancıbaşı'ya toplattırmıştı.

Kendileri bolca av vurabilmek için, İstanbul'un hemen bütün çevresini Şikargah-ı selatin yapıp, vatandaşın avlanmasını yasaklayan padişahlardan birisi de Sultan III. Murad'dır. Sultan Murad'ın şu buyruğu bu yasaklamaya bir örnektir: "Hassa-i hümayunum bahçelerinden Halkalı Saray'ının bahçesi ustasına hüküm ki; hala mezkur sarayın etrafında bazı kimseler toğan ve tazı ile şikar edüp şikargah-ı selatin'e girdikleri (taaddi) bildirildi (i'lam olundu). İmdi Silivri ve Edirne kapısından İskender Çelebi'nin bahçesine varınca ol taraf korunub asla bir ferd şikar etmeğe emrim yoktur. Büyürdüm ki, hükmi-i şerifim varıncak bu badda her zaman dikkat olunup (evkat mukayyet olub) zikr olunan yere varınca adı geçen sarayın etrafında emr-i şerifime aykırı bir ferd toğan ve tazı ile asla şikar etmeyüb etmek istiyenleri men' ve def edüb, karşı koyup emri-i şerifime rağmen avlanmak istiyenlerin toğanları ve tazıların ellerinden alub huzuruma (rikab-i muallama) getüresün ki ferman-ı hümayunuma aykırı iş edenler cezalandırıla (tedib oluna). Zikr olunan bahçelerin ustalarına dahi emr-i şerifim gönderilmiştir. Her biriniz her zaman dikkatli olub koruyunuz. Eğer Yeniçeri ve Bölük halkı ve Sipah askeri (üayıfası) ve diğer görevliler asla kimseye ferman-ı hümayuna aykırı iş ettirmiyesin. (Toğancıbaşı'ya hizmet iden Kapucu'ya verilmiştir.) 9.

Sultan III. Murad Doğancıbaşı Mustafa Ağa ile şu buyruğu gönderip kendisinden Doğan istedi: "Vezir İbrahim Paşa'ya hüküm ve Vilayet-i Mısır'dan şimdiye değin Asitane-saadet'ime altmış cenah Zağnos hala zamanı olmağın Toğancıbaşı Mustafa Ağa gönderilmeğün büyürdüm ki... vardukda te'hir ve tevkif eylemeyüb vilayet-i mezbureden hassü hümayunum için yarar ve güzide altmış cenah Zağnos ve yirmi cenah Balaban tedarik eylüyüb oligelen adet

ve kanun üzere südde-i saadetime irsal < eyliyesin (fi.8.Cemazeyelahir. 991-29 Haziran 1583.) 9.

Avcılık konusu 1876 tarihli Belediyeler Kanunu'nda ve 1882 Kara ve Deniz Avcılığı Nizamnamesi'nde de yer almıştır. Ancak, bunlar da yeterli olmamıştır. Avcılık konusuna çağdaş yaklaşım, Cumhuriyet Döneminde olmuştur. Avcılık 1937 tarihli 3167 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu ile, küçümsenmeyecek bir ölçüde kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Bu kanuna göre av hayvanlarını koruma ve avcılık işlerini düzenlemek görev Orman Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir. Ayrıca güvenlik kuvvetlerinin ve idari mahkemelerin konuya yapıcı bir yaklaşım içinde bulunmaları esas alınmıştır. Orman Genel Müdürlüğü bu görevi yerine getirmek için çeşitli çalışmalar yapmış ve halen de yapmaktadır. Av ve Yaban Hayatı'nı korumak için, ülkemizin birçok yerinde Milli Parklar ve Av Üretme Sahaları tesis etmiştir. İzinsiz ve zamansız avlanmaları önlemek için, Orman Koruma Teşkilatı'na bu maksatla görevler verilmiştir. Her yıl, Av Komisyon Kararlarının yayınlanması kanuni bir usul haline getirilmiştir 5. Ancak bugüne kadar av kaynaklarımızın korunması, geliştirilmesi ve avcılığın düzenlenmesinde başarılı olamamıştır.

AVIN DÜZENLENMESİ KURAL VE TÖRENLERİ

Avın düzenlenmesine ait kural ve törenler: Ava gidiş hazırlıkları, av sonrası verilen partiler, törenle yapılan avlar (sürgün-sürek avlan) ve törensiz yapılan avlar şeklindedir.

Eski Türklerde yılda bir defa Totem olan Tibet Öküzü (Yak) için büyük sürgün avlan tertiplenir ve bunun bir çeşit savaş eğitimi sayıldığı bilinmektedir. Ziya Gökalp bu sürgün avlarını tafsilatlı olarak anlatmaktadır 11. Eski Türklerde, sığır dedikleri (Yak) Tibet Öküzü Totem sayıldığından bunun adına, Hakanın ve Beylerin İdaresi altında büyük ve umumi bir av tertip edilir ve umumi ava sığır-sürgün denilirdi. Sürgün avı büyük bir bölgeyi kaplayacak bir alanda yapılırdı ve daire şeklinde her taraftan sürülen hayvanlar kararlaştırılan merkezde toplanır, bu halkadan kaçan hayvan olursa oradaki görevli kimse cezalandırılırdı. İlk av okunu Hakan veya beyler başlatırdı. Bundan sonra sıra ile ve mertebelerine göre, Hakanın oğulları, beyler ve nihayet ava katılan kimseler avlanırdı. Avlanmalar ancak kabile, il ve hakanın izni ile yapılır, hatta velayet sahibi kimselerin oğulları babalarından izin almadan kendi başlarına ava çıkarılarsa suçlu sayılır ve cezalandırılırdı. Sürgün avının sona ermesinden sonra, av etlerinin hep

beraber yenildiği büyük bir ziyafet (şölen) verilirdi. Bu müşterek yemekle, aynı zamanda Türkler indinde bu vesile ile tanışma ve birleşmeyi sağlamış olurlardı 11.

Padişahların ava gidişleri ve avdan dönüşleri de teşrifatla belirlenmiş bir törenle yapılırdı. Tabii bu tören yalnız uzun sürecek avlar için yapılıyordu. Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğunu göstermekte atalarından geri kalmayan Sultan Avcı Mehmed, gösterişe de çok meraklı olduğu için, ava çıkış ve avdan dönüşleri çok muhteşem olurdu. Bu gösteriş şüphesiz ki Edirne'ye gelen elçiler için yapıyordu 9.

Padişahların avdan dönüşü de ayrı bir töreni gerektiriyordu. Eğer padişah İstanbul'dan av yaparak Edirne'ye geliyorsa, Sadrazam, vükala, ulama ve halk tarafından İskender köyünde, İstanbul'a geliyorsa aynı şekilde Küçük Çekmece köyünde karşılanırdı.

Padişah'ın karşılandığı yerde çadırlar kurulur, sofralar hazırlanır karşılamadan sonra genellikle öğle yemeği yenilirdi. Yemekten sonra padişaha ve beraberinde gitmiş ise Darüssaade Ağa'sına ve Rikab Ağaları'na Sadrazam tarafından peşkeşler verilirdi. Tarih yazarı Raşid Efendi Sultan 11. Mustafa'nın 26 Aralık 1702 günü İskender Köyü'nde böyle bir av dönüşü karşılanışını şöyle anlatıyor: "Yemekten sonra Padişah'a iki donanmış ve bir yedek at ve beş kese çil akçe ve altı mükemmel bohça ve çuhayla kaplı siyah kürk, Darüssaade Ağası'na bir donanmış at ve Arz Ağaları'na bayramlarda verilenler gibi boğçalar verildikten ve gerekli "Adet-i kadime" yapıldıktan sonra alay ile saraylarına geldiler 9.

Her av partisinin sonunda ele geçirilen hayvanların işkembe ve diğer sakatat kısımları av köpeklerine yedirilmiş, küçük kuşlar da yırtıcı kuşlara sunulmuştur. Av etlerinden ise çeşitli kızartmalar, ızgaralar ve yemekler yapılarak ağaç sofralar üzerinde ve çardaklar altında yenilmiştir. Geceleri ise büyük ateşler yakılmış, Tabii ve Nakkareler çalınmış ve ünlü köçeklerin ve hokkabazların oyunları seyredilmiştir 7.

Tabılbaz- doğan davulu demektir. Tabılbaz büyücek bir nakkareden ibaret olup, atın eğerine bağlanır ve vurma aleti olan turra vurulmak sureti ile çalınır 6. Niğbolu Savaşı'nda esir düşen bir çok kontlara seyrettirmek üzere bir gösteri avı düzenleyen Yıldırım Beyazid, bu av partisine, 6000 sekban ve 7000 doğancı iştirak ettirmiştir. Esir asilzadeler, bu göz kamaştırıcı gösterileri çulları canfesten yapılmış olan tazıları, mücevher kakmalı tasmalarda görülen parsları, süslü ve işlemeli eldivenler üzerindeki doğan

ve şahinleri ve bunların av alanındaki çalışmalarını hayret ve hayranlıkla izlemişlerdir 7.

Sürgün-Sürek Avı: Teşrifat-ı Kadime'ye uygun törenlerle yapılan avlar, uzun zaman alacak, günlerce sürecek avlar olup bu tür avlarda genellikle sürgün avları yapılırdı. Bu nedenle av alanı dar, koruluğu bulunmayan İstanbul yöresinde yapılmaz, av hayvanı bol, koruluğu çok Edirne ve Rumeli yörelerinde yapılırdı. Padişahlar bu tür av yapmak istedikleri zaman İstanbul'da iseler Edirne'ye, orada iseler Rumeli'deki koruluklara giderlerdi. Padişahın bu arzusu Silahdar Ağa vasıtasıyla Şikar Ağaları'na, Enderun halkına, Doğancıbaşı'ya, Bostancıbaşı'ya ve Sadrazam'a bildirilirdi 9.

Eğer çok uzun sürmeyecek böyle bir av yapılacaksa Çatalca'daki av sarayına, Karıştıran Sarayına veya İznik Yöresine gidilirdi. Daha uzun sürecek bir av için Edirne'ye gitmek gerektiğinden hazırlıklar ona göre yapılır ve iki yoldan birisi seçilirdi. Bu iki yoldan birisi, Davud Paşa-Büyük Çekmece-Silivri-Karıştıran-Burgaz-Babaeski-Hafsa ve Edirne yolu, diğeri de Davud Paşa-Çatalca-Fener-Saray-Vize-Kırklareli-Hasköy ve Edirne yoluydu. İkinci yol Istranca ormanlarından geçtiği için avı çok diye diğere tercih edilirdi. Avcı Sultan Mehmed çoğu zaman bu yoldan Edirne'ye giderdi 9.

10 Kasım 1664, Tavuslu, denilen boş bir arazide büyük bir sürgün avı başladı; Padişah İsmila (Eslemiyey?) taraflarına kadar gidip, akşam, avlayarak döndü; Padişah'ın maiyetinde bulunmakla büyük itibar kazanan kaymakam, bir samur kürk alarak Padişah'la birlikte yemek yedi. (22 Rebiülahir 1075-12 Kasım 1664) Ertesi gün Padişah gece esnasında, yani güneş doğmadan evvel trampet ve dümbelek sadaları ile giderek sabah namazını Seyrancı'ta kıldıktan sonra, Aydos Kaplıcalarında yıkanmaya gitti; o tarafları bütün dolaştıktan sonra Yanbolu'ya döndü (29 Rebiülahir 1075-19 Kasım 1664). Yanbolu'da saray kahyasının tabanına bin değnek vurulmasını emretti. Padişah'ın bu fevkalade şiddetini, kahyanın Padişahın izni olmadan kendi hesabına ava çıkmış olduğunu haber almış olmasından kaynaklanan öfkesine atfetmek lazım gelir 10.

Edirne yöresinde de Dimetoka ile Çömlekköy sürgün avına elverişliydi. Ancak, buralarda da sık sık sürgün avı yapıldığı için av hayvanı azalmış olduğundan Yanbolu ve Filibe yörelerine gidilirdi. Bu gibi uzak yerlerde yapılan avlar aylarca sürerdi. Yine Avcı Mehmed böyle bir av için 13 Ekim 1667 günü Edirne'den çıkarak Yanbolu ve Filibe'ye gitti. Seksen gün sonra 1 Ocak 1668 günü

Edirne'ye döndü. Bu süre içinde 15 defa sürgün avı ve 10'dan fazla küçük av yaptı 9.

Böyle bir sürgün avına çıkılmadan önce şu konular göz önünde tutularak gerekli önlemler alınırđı 9. Neredeki av yerine hangi yoldan gidilip hangi yoldan dönüleceğđ, belirlenen yol üzerindeki av ve sürgün yerlerinin tesbiti, yol üzerindeki hangi menzillerde konulacağđ, nerede oturak, nerede yemeklik olacağđ, padişahın hangi şehir ve kasabada kimin konağında kalacağđ, Enderun'dan, Birun'dan, Yeniçeri Ocağđ'ndan ne kadar avcı ve sekban gideceğđ, Sarayda göz altında bulundurulmuş şehzadelerin götürülüp götürülmeyeceğđ, Valide Sultan ve Hasekiler'in gidip gitmeyeceğđ, Sadrazamın, Divan vezirlerinin sürgün avına katılıp katılmayacağđ, nerede, kaç günlük erzak depolanacağđ, Padişah'a kimin kaymakamlık edeceğđ...

Sürgün avında güç ve Önemli görev, Bostancıbaşıya düşerdi. Sürülecek koruluğu, Şikar Halkı, Yeniçeri Odalarındaki avcılar, Defter-i Hakani'ye kayıtlı "Hassa Avcılar" ve halk tarafından birkaç günlük yerden kuşatmak ve avın kaçmasına engel olarak sürdürmek Bostancıbaşı'nın göreviydi. Avın az oluşu bile Bostancıbaşıların beceriksizliğine yorumlanırdı. Sürgün avında avcılar tarafından oluşturulan kuşatma çemberi toplama yerine doğru, av hayvanları ürkütülmeden yavaş yavaş daraltılır. Eğer bir hayvan ortaya çıkar ve çemberden dışarı kaçmak isterse, bunun nedeni korkmadan ve telaş göstermeden araştırılır ve ona göre önlem alınır 9.

Toplanma yerine getirilince, önce padişah "Evahir-î fasl-ı kanun" gereğince gelip kurt ile tavşanın, tilkinin ve geyiğın yan yana durduğunu seyrettikten sonra ok ile avlanmaya başlar. Yanında şehzadeleri varsa onlara izin verilip babalarının önünde ok atıp bu spordaki becerisini gösterir. Daha sonra musâhibîlere, vezirlere müsaade edilirdi 9.

Törensiz Yapılan Avlar: Bu tür av, kısa süre içinde az personelle ve saraya yakın yerlerde yapılırdı. Padişah günü birliğine veya bir iki gün için av yapmak isterse, Silahdar'ını, Rikabdarlar'dan bazılarını, Şahincibaşı'yı ve Doğancıbaşı ile İçdoğan Oğlanlarını, bir miktar Zağarcı, Samsöncü ve Solak alarak sarayın yakınlarında bulunan av yerine giderdi. Bu küçük av bazan "Hadika-i Hassa" denilen padişahlara özel bahçelerde genellikle pazartesi ve perşembe günleri yapılan binişlerde olurdu 9.

Avcı Sultan Mehmed 19 Ekim 1665 Pazartesi günü İstanbul'daki Hadika-i Hassalardan Fenerbahçe'sine

binış yapmıştı. Bahçede gezerken, iki karakuş gördü. Hemen eline bir şahin alıp kuşların üzerine bıraktı. Şahin kaldırdığı karakuşlardan birini yakalayıp aşağıya indirdi. Kendisine bu şahini veren Şahincibaşı'ya ihsanda bulunduğu gibi ayrıca ödüllendirilmesi için, tutulan karakuşu Şahincibaşı ile lalası Sadrazam Köprülü-zade Fazıl Ahmed Paşa'ya gönderdi.

Padişahla törensiz günü birliğine ava çıkan avcılara saray mutbahından kumanya çıkardı. Kumanya genellikle peksimet, peynir ve tavuk gibi yiyecekler olurdu. Fatih Sultan Mehmed zamanında (Ocak 1474) de ava çıkan Çakırcıbaşı Kemal Bey'e verilen tavuk miktarı o günlere ait defterlerde yazılıdır 9.

KURUMLAR

Orta-Asya'ya nisbetle avcılık müessesesi, Osmanlı İmparatorluğu'nda daha muazzam bir kurumlaşmaya gidilerek, devlete maledi İm iştir. Devletin eliyle tertiplenen avlar, bir taraftan askeri manevra değerinde olduğu halde, bir taraftan da bir nevi eğlence karakterini almıştı. O kadar ki, yılda iki defa yapılması ve onbeş gün sürmesi gereken "Ulu av'Mar, tamamiyle resmiyet kazanarak, askeri devlet müessesesi haline getirilmişti. Eski ekonomik değerinden bir çok şey kaybeden Osmanlı Devlet avcılığı, en son bugünkü anlamıyla "milli müdafaa" idaresi yapısını almıştır 3.

Çeşitli avcı şahin kuşlar marifetiyle yapılan bu "Ulu av"lar ve avcılık geleneği aynı zamanda Moğol İmparatorluğu tarafından benimsenmiş, tıpkı Selçuklular ve Kıpçaklar'da olduğu gibi, askeri müdafaa gücünü kazanmıştır. Hatta Milli Müdafaa Vekaleti yerini tutmak üzere bir de Avcıbaşı makamı kurulmuştur. Çünkü, eski bir inanca göre, şahin ve doğanlarla yapılan büyük avlardaki kuşlar kadar, bunları yetiştiren ve terbiye edenlerin de, çok büyük önemleri vardır. Av merasimi bir devlet müessesesi olarak, muayyen disipline bağlanmıştır. Askeri bir nizamla yapılmakta idi. Daha fazla "harbiye mektebi" derecesine yükseltilmiş idi. Askeri bir manevra olarak, Moğol İmparatorluğu'nda yapılan avcılık hakkında, gezgin Marco Polo'nun verdiği bilgi çok yerindedir. Açıkladığına göre Cengiz Han zamanında, sulh devrelerinde harp oyunları yerine av ve spor merasimleri ve eğlenceleri tertiplenirdi. Bu suretle Asya ve Orta Asya Türk ve Moğol İmparatorluklarında av ve avcılık daha muhteşem bir müessese haline getirilmiştir 3.

Avcılık ' müessesesi, aynıyle Osmanlı İmparatorluğu'nda da geniş gelişme imkanları elde etmiş, devletin azametine layık bir seviyeye yükseltilmiştir. Hatta Sultan IV.Mehmed; ava karşı gösterdiği düşkünlüğü yüzünden "Avcı" lakabını dahi almıştır. Devlet reisinin bu müesseseye karşı aldığı bu tavır şüphe yoktur ki, devri için birçok şeyler ifade etmiştir. Zamanın Çarlık Rusya'sı tarafından avcılık, tamamıyla Osmanlı sarayındaki teşkilat ve şekliyle alınmıştır. Hatta av merasimlerinde vazife alanların adları dahi Türkçe olmuştur 3.

Osmanlı Sarayında oluşturulan ilk av kuruluşunun başlangıç tarihi kafi olarak bilinmiyorsa da Eskişaray'da bulunurken (h.866-m.1462) yılında olduğu sanılmaktadır. 1478 yılına ait (h.8839 "Mevacib-i mülazeman-ı dergah-sali" defterine göre, bu tarihte Fatih Sultan Mehmet'in Enderun'da "Bölük-öda" (Hasoda), "Bölük Hazine", "Bölük Kiler" ve "Bölük Şahinciyan" adıyla dört koğuş bulunuyormuş 9.

Doğancı Koğuşu (Bölük Şahinciyan-ı Enderun)

Kuruluşu: Fatih Sultan Mehmed Yenışaray'ı (Topkapı Sarayı) yaptırap kuruluşuna Bölük-oda (Hasoda)yı ekleyerek Enderun'a ve Birun'a yeni bir düzen verince, Bölük Şahinciyan-ı enderun'u içeri alıp diğerlerini Birun'da bıraktı 9.

Doğancı koğuşunun personeli genellikle Galata Sarayı, İbrahim Paşa Sarayı ve Edirne'deki Eskişaray'da bulunan gılmanlar arasından doğancılığa hevesli ve yetenekli olanlar seçilirdi 9.

Doğancı Koğuşuna Hane-i Bazyan da denilir. Kırk kişiliktir. Kaftanlı denilen Enderunluların beşinci kısmıdır. Avcı Sultan IV.Mehmed tarafından Enderun doğancıları kaldırılmıştır. Fakat önceden bir Doğancı başının emrinde böyle bir Enderun halkı bulunmaktadır. Bunların da diğer Enderun Odalarında olduğu gibi bıçaklı eskileri vardır. En eskileri Doğancıbaşının muavinidir. Diğerleri neferleridir. Kanun, nizam ve diğer adetleri diğer Odalar gibidir. Hizmetleri Padişaha ait Şahin ve Doğan gibi hayvanları beslemek ve uçurmayı öğrenmektir. Hükümdar ava gittiği zaman Doğancıbaşı O'na diğer hizmetlilerden daha yakın bulunurdu. Padişah avda bulunduğu sırada dış avcılar tarafından ve dış pazarlardan av hayvanı getiren kimseler bahşış çıkartmak ve getirdikleri avı Padişaha sunmak Doğancı başının görevi idi. Doğancı başının Saraydan çıkma yolu diğer Arz Ağaları gibi Mirahurluk, Çakırcıbaşılık ve Şahincibaşılıkla olurdu. Maaşı kırk akçe idi. Diğer Doğan oğlanlarına seneli olarak altı

ayda bir "Seraser Dolama" ve yılda birer çatma kadife üst ve birer kuşak birer de takke verilirdi. Maaşları yirmişer akçe idi. Ayrıca bu Doğan oğlanlarına Ramazan ayında "Yıllık-ı Padişahi" denilen bir para da verilirdi 1.

1190 H.1776 M. tarihli mevacic yani maaş defterinde şahinciler onaltı bölük olup mevcutları altı, müteferrikaları 174, çakırcılar altı ve müteferrikaları 157'dir. Bu kayıtlar sarayın avcı teşkilatının şöyle böyle ismen devam etmiş olduğunu göstermektedir 13.

Taşradaki avcılardan bir kısmı yuvacı ve yavrucu , bir kısmı götürücü ve gürenci, diğer bir zümre de sayyad denilen avcılardan mürekkebtî. Bunlar, dağlık ve kayalık mahallerde hassa, yani saraya ait çakır, şahin ve atmaca yuvalarına bakarlardı. Yuvacı ve yavrucular, yuvalan muhafaza ederler ve yavruların kanatlanmasına bakarlardı; yavrucular üleş zamanında İstanbul'a gelerek yavruları Doğancıbaşıya verirlerdi; diğer kısım ise av yaparlardı. Doğancılar Meydanı, av kuşlarını besleyen zümrenin meydanı olup Üsküdar'da hala ismini muhafaza etmektedir. Yine Üsküdar'da padişahın yapacağı av için beslenen tazılara mahsus ve bostanca ocağına bağlı bir ocak vardı. Her sene Eflak ve Boğdan'dan gelip hassa Doğancıbaşı vasıtasıyla İstanbul'a şahin getirtilirdi; bunun miktarı onaltıncı asırda dört iken, sonradan yirmi beş ve hatta elliye kadar çıkmıştı 13.

Birun'daki Av Halkı (Şikar Halkı): Enderun'un dışında olup padişah ile ava giden ve alıcı kuşları eğiten avcılardan oluşturduğu kuruluşun hepsine birden Şikar Halkı (Erbab-ı sayd ve tuyur) denilir. Av Halkı, eğittikleri kuşların cinsine göre, Kanuni Sultan Süleyman zamanına kadar, Cemaat-ı Çakırcıyan, Cemaat-ı Şahinciyan ve Cemaat-ı Atmacacıyan adıyla anılırdı. Bu dönemlerde başlarındaki zabıtlere de, Ser-çakırcıyan, Ser-şahinciyan ve Ser-atmacacıyan deniliyordu. Kanuni Sultan Süleyman zamanında isimleri değişerek, Çakırcılar, Şahinciler ve Atmacacılar, zabıtlere de Çakırcı-başı, Şahinci-başı ve Atmacacı-başı denildi. Fatih Sultan Mehmed zamanına ait bir belgede, personel sayısı şöyle gösteriliyor:Şahinciler 33 nefer, Çakırcılar 14 nefer, Atmacacılar 11 nefer 9.

Yeniçeri Ocağı'ndaki Av Kuruluşları:Avcılığın bir düzen ve nizam içerisinde yapılmasını sağlamak amacıyla Sarayda geniş ölçüde bir örgüt kurulması gerekmiş ve bu kuruluş Tanzimat'ın ilan tarihi olan 1839'a kadar çeşitli şekillerde sürdürülmüştür. Bu örgüt sonraları Yeniçeri Ocağı kuruluşunu da içerisine almak suretiyle

genişletilmiş ve Padişahın av halkı olarak maiyetini oluşturan aylıklı avcılar örgütü kurulmuştur. Saray av işlerine bakanların hepsine birden "Hassa Avcılar" adı verilmiştir 7.

Sekbanlar:Osmanlı ordusunda Yeniçeriler'den ayrı olarak, ilk oluşturulan kuruluşlardandır. Sekbanlar'm başlıca görevi, Padişahla beraber av yapmak ve onu korumaktır.

Fatih Sultan Mehmet 1451 yılında Karaman seferine giderken Yeniçeriler bahşiş istediler. Buna kızan Fatih Sultan Mehmed, Sekbanlar'dan 500 kişi ayırıp Yeniçeri Ocağı 'na katarak 65. Ortayı oluşturdu ve başlarındaki zabıte de Sekbanbaşı denildi. Ayrıca Yeniçeri Ağalan'mn da Sekbanbaşı'lardan olmasını, 80 akçe gündelik (ulufe) verilmesini ve Divan'a gittiğinde ayrı sofraya çıkarılmasını kanunla belirledi. Sonradan ihdas edilen Yeniçeri Ağaları için sofraya çıkarılmayıp Sekbanbaşı'nın tayını yenilir oldu 9.

Sekbanbaşı'larm bir görevi de, şehrin emniyetini sağlamak için "kol dolaşmak"tı. Ancak Sultan IV.Mehmed'in sık sık ava çıktığı ve bazan da uzun süre av yerinde kaldığı için bu kanun uygulanamaz olmuştu. O zaman Sekbanbaşı'lar kol dolaşır, ocağın en eski Yayabaş larımdan dört tanesi padişahla beraber ava giderdi. Çıktıkları zaman Sancak-beyi olarak çıkarlardı 9.

Zağarcılar: Bunlar Yeniçeri Cemaatinin 64. Bölüğüdür. Hasekiler, Turnacılar ve Saksoncular'dan önce bu bölük oluşturulmuştur.

Fatih Sultan Mehmed'in av görevini Sekbanlar yaparken, avı izlemek için zağar beslemek gerekince o zaman Yeniçeri ocağında çorbacı olan 64. Cemaatin Yayabaşısı'na 25 akçe gündelik (ulufe) verilerek Zağarcıbaşı yapıldı. Zağarcılar da uzun etek ve külah giyinirlerdi. Zağarcıbaşı, yükselince Yeniçeri Kethüdası olur ve Sadrazam tarafından Bab-ı asafi'ye çağrılarak hil'at giydirilirdi. 16. yy. sonunda Zağarcılar da diğer avcılar gibi bozulmuş, görevlerini gereği gibi yapmaz olmuşlardı 9.

Saksoncular: Fatih Sultan Mehmed'e Eflak tarafından iyi av yapan birkaç sakson cinsi köpek gönderilmişti. Bu köpeklerin de zağarlar gibi ayrı bir yerde beslenmesi gerektiği için, Yeniçeri Ocağı'nın en eski Yayabaşısı' olan 71. Cemaat bu işle görevlendirildi. Yayabaşının yevmiyesi de 25 akçeye çıkarılıp adına Saksoncubaşı denildi.

Saksoncubaşılık Ocak'ta yüksek makam olup yükselmesi gerektiğinde Zağarcıbaşı olurlardı. Saksoncuların barınağı 71. Cemaat odasının yanındaydı. Ayrıca bunlar için Tophane'nin yukarısında bir de yaylak tahsis edilmişti. Saksoncubaşı'nın bir Kethüdası olup saksonların ekmek, çul, zincir gibi gereksinimlerini temin etmekle görevliydi: 17. yüzyılın sonlarında saksoncular da iyi cins sakson beslemez ve yetiştirmez olmuşlardı. Bunların da ellerinde dışarıda buldukları sakson cinsi iyi köpekleri padişah adına alma yetkileri olduğu için yetiştirme zahmetine katlanmazlardı. Saksoncular'da Hasekiler ve Zağarcılar gibi uzun etek ve külah giyer ellerine ucu gümüş deynek alırlardı **9**.

Turnacılar: Turnacılar Hasekiler'den ayrılmış 68. Bölüktür. Başlarına Turnacıbaşı denilir. Yevmiyesi (ulufe) 25 akçedir. Yükselmesi gerekince yoluyla Saksoncubaşı olur. Bunlara Turnacı denilmesi Yeniçeri Nizamlarına Dair Risale'de şöyle açıklanıyor. "Turnacılar kadimden değildir, en aşağı Hasekilerdendir. Tazılarının biri Sultan Mehmet Han önünde turna almağla Padişah Hazretleri Çorbacılarına Turnacı namın koyup Başhaseki'nin üzerine geçürüb ve bir çift odla ile ulufesin bir akçe edüb odası 68. Bulunmağın anı Turnacıları Odabaşı eylemiştir".

Bu olaydan sonra Turnacı ismini alan eski Hasekiler, yine tazı beslemeye ve toğan uçurmaya devam ettiler Daha sonraki yıllarda Enderun'la beraber İç Toğanlar oluşturulunca bunların alıcı kuş uçurmalarına gerek kalmadı. Sultan I. Ahmed zamanında bu odanın tazıları var denilsin diye bir iki tazı beslemektedirler. Turnacılar da Saksoncular ve Zağarcılar gibi giyinir, yalnız onlardan ayrı olarak başlarına balıkçıl kuş kanadı takarlardı. Yeniçeri Ocağı'ndaki av kuruluşu 1730'dan sonra dağıtıldığı halde Zağarcıbaşı, Saksoncubaşı ve Turnacıbaşı ismiyle anılan zabıtlere dokunulmadı. Sultan II.Mahmud çağma kadar sembolik olarak ocakta kaldılar. Bunlar da 1826 yılında ocakla beraber tamamen kaldırıldı **9**.

Taşradaki Av Kuruluşu: Bu kuruluş taşra denilen İstanbul dışındaki illerde bulunan ve Defter-i Hakani (Sultanı) ve kayıtlı doğan yetiştiricileri, avcıları, götürücülerini ve tutucuları kapsar. Doğrudan doğruya Birun'daki Çakırcıbaşı'ya (Emir-i şikari) bağlıydılar. Hassa Doğancılar'da denilen bu av kuruluşundaki görevlilerin bir kısmı maaşlı (ulufeli) bir kısmı da vergiden muaf idiler. Bu doğancılar saraya bağlı oldukları için, yaptıkları suçlara kadılar da bakmaya yetkili değildi **9**.

Av Görevlilerinin Kazançları: Fatih Sultan Mehmed zamanına ait bir belgede, personel sayısı şöyle gösteriliyor:

Şahinciler 33 nefer, Çakırcılar 14 nefer, Atmacacılar 11 nefer. Bu avcıların ortalama gündeliği de üç akçe.

Fatih Sultan Mehmed'den sonraki padişahlar zamanında personel sayısının ve gündeliklerinin artırıldığı görülüyor, Aynı Ali Efendi'nin risalesine göre Sultan I.Ahmet zamanında (1603-1617) Av Halkı'nın sayısı ve aldıkları gündelik şöyle:

Cemaat-ı Çakırcıyan 271, (30 neferi doğancı) nefer gündeliklerinin toplamı 1670 akçe, üç aylık mevacibleri 147.795 **akçe,Cemaat-ı Şahinciyan** 275 nefer gündeliklerinin toplamı 1345 akçe, üç aylık mevacibleri 119.032 **akçe,Cemaat-ı Atamacacıyan** 45 nefer, gündelikleri 225 akçe, üç aylık mevacibleri 19.912 akçe **9**.

Teşrifat sırasına göre en sonda olması gereken Ser-Atmacacıyan Piri Bey'in gündeliğinin (20) akçe olmasının nedeni, kendisinin (1470-1472) yılları arasında Sadrazamlık yapmış olan Amasyalı İshak Paşa'nın oğlu olmasından ileri geliyordu.

Bu belgeden de anlaşıldığı gibi gündelikler her ne kadar görevin önemine göre belirlenmiş ise de padişah isterse bir vezir veya bey çocuğuna daha yüksek miktarlarda gündelik verebiliyordu.

Fatih Sultan Mehmed'den sonraki padişahlar döneminde yevmiyeler daima arttı. Sultan I.Ahmet zamanında Çakırcıbaşı'nın gündeliği 160 akçe olmuştu **9**.

Bu dönemde Doğancıbaşı Ağa'nın gündeliği 20 akçe idi. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıldönümü olan (12 Rebiyülevvel) günü Mevlüd okutulduğu zaman ve Ramazan Bayramı'nda olmak üzere yılda iki defa 120 serden 240 altın bahşiş alırdı **9**.

Doğan Hazinesi

Mısır 1517 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı ülkesine katıldıktan sonra, buraya atanan Beylerbeyi valiler halktan topladıkları vergiyi padişahların İç Hazine'sine gönderirdi. Bu paralar tamamen padişahın özel masrafları için kullanılırdı. Bu para ile birlikte Mısır'dan alıcı kuş gönderilmesi de kanun olmuştu. Buna da "Doğan Hazinesi" deniliyordu.

Doğan Hazinesi, diğer paralarla birlikte Kahire'den büyük bir törenle uğurlanır ve kara yoluyla İstanbul'a gelirdi. Hazine saraya ulaşınca önünden törenle geçirildikten sonra, Kapıcıbaşı, Hasekilerden birisi, Silahdar veya Musahibler'den birisi tarafından defteri ile karşılaştırılarak kontrol edilir ve doğanlar Doğancaşı'ya paralar da Hazine Darbaşı'ya teslim edilirdi 9.

Av Kuruluşlarının Sonu

Hassa Şahincibaşılığı (8 Şaban 1243 - m.24 Şubat 1828) de ve Çakırcıbaşılık ise (1246 rebiyülevvelinde-Eylül-Ekim 1830) da lağv edilerek üzerlerindeki dirlikler mukataat hazinesine verilmiş ve bunlara tabi taşralardaki Şahinci ve Çakırcıların da muafiyetleri kaldırılıp kendileri diğer köylü gibi vergiye bağlanmışlardı 8.

II.Mustafa'dan sonra gelen Osmanlı Hükümdarları, hemen hemen avcılığı bırakmışlardır. Bu yüzden ordu içindeki: Avcı Birlikleri ve Sarayın Hassa avcıları önemini kaybetmiş, yavaş yavaş ortadan kalkmışlardır. 1826'da Yeniçeri Ocağı, kuvvet kullanılarak ortadan kaldırılmıştır. 1839 yılında başlayan Tanzimat hareketiyle de, saraydaki bütün avcı teşkilatlarının hayatına son verilmiştir 5.

Osmanlı padişahlarının aşırı av sevgisi ve av kuruluşlarının bu ihtişamlı varlıkları 18. yy.başına kadar tam 400 sene devam etti. 18. yy. başından itibaren avcılığa ilgi azaldı, kuruluşlar zamanla kaldırıldı veya sembolik olarak isimleri 19.yy. ortalarına kadar devam etti 9.

Avcı IV. Mehmed'e kadar av örgütünde 592 kişi bu görevde bulundurulmuş ve daha sonra bunların sayıları azaltılmış ve sonunda Enderun doğancı kuruluşu ile diğerlerinden oluşan av halkı 18.yüzyılda ve Tanzimat ile kaldırılmış bulunmaktadır 7.

Bu tarihi değişikliğin başlıca nedeni, Sultan IV. Mehmed'in ve oğlu II. Mustafa'nın aşırı av düşkünlükleri sebep gösterilerek tahtlarından indirilmiş olmalarıdır. Gerçek neden yüzyıllardan beri gizli gizli süre gelen devşirme Türk çekişmesi olmasına rağmen, fetvalar, bu gerçeğin etkisiyle avcılıkları yüzünden devlet işleriyle ilgilenmedikleri yönünde yazılmış olduğu için, bu konu üzerinde durulacaktır 9.

"Türkler'in kanısı "Kuşbazı, kumarbazı öldüren o gazi" diye ortak bir atasözüne dayanmaktadır. Bu avlanma tutkusu bizim zamanımızda IV.Mehmed'in ve onun oğlu

11. Mustafa'nın başına gelen tüm felaketlerin ve özellikle bunların azillerinin nedeni olmuştur..."

Sultan II.Mustafa'dan sonra padişah olan kardeşi Sultan III.Ahmed, babasının ve kardeşinin başına gelen bu- acı sonuçtan ders almış olacak ki, önceleri yaptı sonra diğer sporlara ve eğlencelere yöneldi. Sultan Ahmed'den sonrakiler de aynı yolu izlediler. Bu suretle avcılık önemini yitirdi. Ancak, saray kuruluşunda Çakırcıbaşı, Şahincibaşı ve Atmacacıbaşı sembolik olarak yerlerini korudular 9.

Sultan II.Mahmud zamanına kadar Av Ağaları çok az personelle görevlerini yürütmeye çalıştılar. 1818 yılında Çakırcıbaşı Mehmet Said Bey idi. Rumeli'deki koruluklar artık korunamaz olmuş, Defter-i Hakani'de yazılı Şahinci ve Çakırcıların başkaları da istedikleri gibi buralarda avlanmaya başlamışlardı. Çakırcıbaşı Mehmet Bey, bu durumu bir dilekçe ile padişaha bildirdi. Sultan Mahmud da Rumeli valilerine ve kadınlara bir ferman yazarak engel olunmasını istedi 9.

25. Cemaziyelevvel. 1247(m.1 Kasım 1831) tarih ve 1 numaralı Takvim-i Vakayi gazetesinde şu haber görüldü 8:

Dört yüz seneye yakın bir süre Osmanlı padişahlarına hizmet veren bu saray kuruluşu böylece tarihi görevini tamamlamış oluyordu 9.

ÖDÜL

Av yapılırken, canlı veya cansız av getiren bütün av personeline hatta köylüye bahşış verildi. Avcı Sultan Mehmed de Av Halkı'yla bir yöreye gidip av yaptığı zaman, köylüyü memnun etmek amacıyla Kadılar vasıtasıyla halka duyuru yaparak zarar ziyarı olanların ücretini fazlasıyla öder ve ödediğine dair de Kadı'dan hüccet alırdı. Abdi Ağa, Sultan IV. Mehmed'in bir sürgün avını şöyle anlatıyor 9. Sürgünde çok av vurulmuş ise, Valide Sultan'a, Sadrazam'a, vezirlere, Kadiaskerlere, Hasoda, Hazine, Kiler, Seferli koğuşlarında bulunan gılmanlara da paylar gönderilerek sevindirilirdi. Vezir-i azam Kurtkayası denilen yerde Padişah'a bir ziyafet verdi. Kurulan otağda av seyredildi. Bu av ziyafetinde Vezirler ve Kadiaskerler de hazır bulundular Ziyafetten sonra, sürülen hayvanların avlanması seyredildi. Diri veya ölü av hayvanı getirenlere paralar verildi 9.

AV ALANLARI, BAHÇELERİ, KÖŞKLERİ VE ÇEVRE DÜZENLEMESİ

Osmanlı padişahları ekseriyetle Istranca, Kağıthane, Üsküdar mıntıkası, Sarıyer, Bahçeköy, Belgrad köyü, Terkos gölü civarı, Alemdağ ormanları ile Silivri ve Çatalca kesimlerinde avlanmışlardır. Bilhassa Çatalca'da Istranca dağları en geniş av mıntıkası idi. 13.

Uzun süren avlanmalarda da genellikle Edirne'nin Istranca Ergene gözesi ve yöresini, Kurtkayası, Çömlekköy, Kırklareli, Vize ve Yanbolu ormanlarını, Akpınar, Karapınar ve Dimetoka koruluklarını, Lüleburgaz, Ferecik, Taşlımüsellim, Dağnişment, Feka köyleri ve dolaylarını, Uzunköprü ile Enez arasında kalan Meriç boyunu, Tunca vadisini, Manisa yöresi ile Murat dağları ve Bursa Yenişehirini seçmişlerdir. Yalnız IV.Mehmed bu alanları da aşarak Filibe'ye kadar uzanmış ve sırf av yapmak amacıyla buralara gitmiştir. Avcı Mehmed'in bu avları bazen aylarca devam etmiştir 7.

Bursa alınmadan önce, Yenişehir kısa bir süre Osmanlılar'a başşehir olmuştu. Bu şehrin ve İznik'in yakınlarındaki ormanlıklar Osmanlılar'ın ilk av yeridir. Osman Bey Yenişehir ve İznik'deki konakta otururken, savaşa gitmediği kış günleri beyleriyle burada ava çıkardı.Bu şikargah-ı selatinde büyük av yaptığını bildiğimiz padişahların ilki Yıldırım Beyazid'dir. Yıldırım Beyazid Niğbolu savaşını kazandıktan sonra esir aldığı 300 asilzadeyi Bursa'ya getirdi. Onları da yanına alarak İznik ve Yenişehir şikargahlarında 6000 sekban, 7000 doğancı ile sürekle avları yaptı 9.

Edirne'nin kuzeyinde bulunan Çömlekköy yöreleri ormanlık, bağ ve bahçelik olduğu için, her çeşit hayvanı barındırıyordu. Bu nedenle Sultan Murad Hüdevendigâr'ın çok hoşuna gitmişti. Çömlekköy'deki bahçelerden birinin içine av köşkü yaptırıp, savaştan fırsat buldukça buraya gelir hem dinlenir hem de avlanırdı. Murad Hüdevendigâr bu bahçeyi ve kasrı yaptıktan sonra Çömlekköy çevresinde Kurtkayası ve Kayalıdere korulukları Şikargah-ı selatin oldu. Bu şikargahlarda en çok avlanan padişah da, Sultan Murad Hüdevendigâr, Sultan II.Murad, Sultan I. Ahmed, Sultan IV.Mehmed ve Sultan II. Mustafa'dır 9.

Sultan II.Mustafa 1695 yılında Almanlar'a karşı kazandığı savaştan sonra, Tımaşvar'dan Edirne'ye dönerken, kendisini karşılamaya gelen annesi (Gülnuş

Sultan) bu köşte üç gece kalmıştır. Gülnuş Sultan'a, Osmanlı saraylarında hiçbir kadına nasip olmayan bir hayat nasip oldu. Kocasını ile saraydan çıktı. Avcı padişahla beraber diyar diyar dolaştı. Hiçbir sultan sarayın kalın duvarları dışında başka bir dünya bilmezken Gülnuş Sultan tabiatın yeşil ve karlı dağlarını gördü, en latif yerlere olduğu gibi en sarp dağlara da arabasıyla tırmandı, bu hürriyeti doya doya tattı 9.

Yanbolu yöresindeki Tavuslu koruluğu Rumeli'deki Şikargah-ı selatin'lerin en eskilerinden ve en önemlilerinden biriydi. Sultan Murad Hüdevendigâr tarafından (h.767-m.1365) yılında alınmıştı. Sultan I. ve II. Murad buraya gelir günlerce kalıp av yaparlardı. O dönemlerde Yanbolu'da av yapan padişahlardan birisi de Sultan I.Bayezid (Yıldırım) dır. Kuru-yu Hümayun Ağalığı Yanbolu'daydı 9.

Sultan IV.Mehmed tarafından yaptırılan bu av köşkü, Edirne'nin 16 kilometre kuzeybatısında bulunan Akpınar köyü yanındadır. Köşkün yapıldığı yer yüksekçe bir tepe olup, önündeki Sırpsındığı savaşının yapıldığı ovaya karşıdır. Tunca nehrine doğru uzanan bu küçük ova, sulak ve ağaçlıklı olduğu için kuşu, ördeği, tavşanı çok olurdu. Sultan Mehmed bu özelliklerinden ötürü mü, yoksa köşkten ovaya bakarak Sırp sındığı savaşını hayalinde yaşatmak için mi bu yeri seçmiş bilinmiyor. Abdi Ağa, Raşid ve Antonie Galland bu köşkün 1673 yılında, Rıfat Osman Bey de 1671 yılında yapıldığını yazıyorlar 9.

Demirtaş Ovası ve Kasrı Edirne'nin güneyinde altı kilometre uzunluğunda ve beş kilometre genişliğinde düz, çimenlik küçük bir ovadır. Osmanlı Devleti döneminde bazı düğün şenliklerinin düzenlendiği, kışın av, yazın atıcılık ve at yarışlarının yapıldığı, halkın da mesire yeri olarak gelip dinlendiği bir yer idi. Onyedinci yüzyılda bu ovanın doğusunda Meriç Nehri ve Bosna Köyü kuzeyinde bahçeler, batısında eski adı M araş olan Karaağaç Köyü, güneyinde Sineklikaya ve orta yerinde de Demirtaş Köyü bulunuyordu. Demirtaş Ovasının içinden geçerek Meriç ile birleşirmiş. Bu ovaya Demirtaş denilmesinin sebebi, Sultan I. Murad ve Onun oğlu Yıldırım Bayezid.çağı Beylerbeyi'lerinden Timurtaş Paşa'mın Arnavutluk ve Sırbistan'a yaptığı akınlardan sonra Edirne'ye döndüğü zaman, askerlerini bu ovada konaklatması ve eğitimi burada yaptırmasıdır 9.

Bu ova da "Şikargah-ı selatin" idi. Kışın yabani kaz ve ördeği,yazın tavşanı çok olurdu. Demirtaş Ovası, tarihin en parlak çağını Sultan Avcı Mehmed zamanında yaşadı. Avcı Mehmed, Demirtaş Ovasının

Meriç sahilinde "Demirtaş Kasrı" diye anılan bir kasr yaptırmıştı. Edirne'de kaldığı süre içinde bu kasra da gelip Bosna Köyü ve Ada-içi çayırıklarında kuş ve tavşan avlamaktan hoşlanırdı. Edirne'ye gelen elçiler için misafirhane olarakda kullanılmıştır 9.

Karıştıran Köyü, Çorlu ile Lüleburgaz arasında bir köydür. İstanbul'un alınışında yararlılığı görülen Cebe Ali Bey'in yiğeni olup sonradan Bursa Subaşılığı yapmış bulunan Karıştıran Süleyman Bey'e izafeten isminin verildiği sanılmaktadır. Bu bölgenin tavşanları hızlı koşmalarıyla tanınır. Avcı Sultan Mehmed, bu tavşanları avlamak için Karıştıran Köyü çevresini şikargah-ı selatin yaparak İstanbul'a gidip geldikçe avlanırdı. Ancak av halkını kışın barındıracak bir yapı olmadığı için, uzun süre kalınamıyordu. Bu nedenle 1681 yılında Karıştıran'da küçük bir av sarayı yapıldı. Sarayın ve şikargah-ı selatinin korunması için de tarih yazan Çevri Çelebi'nin babası Ali Ağa görevlendirildi 9.

Buraya kadar anlatılan Şikargah-ı selatinlerden başka Edirne yöresinde Burgaz civarı, Kırklareli'den Çatalca'ya giden yol üzerinde Vize, Sığırdağı, Sekban Koruluğu, Dimetoka yolu üzerinde Ergene Koruluğu, Yanbolu ile Filibe arasında Tavuslu bölgesi ve Kararman şikargah-ı selatin idiler. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'a girip Ayasofya kilisesini gezdikten sonra, ilk yaptığı iş bu kiliseyi cami haline getirmek ve İstanbul'u imar etmek olmuştur. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'da kaldığı kısa süre içinde yöresindeki av yapılacak yerleri gezdi. Şikargah-ı selatin olacak bölgeleri belirledi avlandı ve Ok Meydanı'nı atıcılara tahsis ettikten sonra Edirne'ye döndü 9.

Tokad Bahçesi: Fetihden sonra Türkler'in eliyle imar olunan Boğaziçi'nde ilk vücuda getirilen İstanbul Bahçesi, Beykoz'da kuru yanındaki Tokad bahçesi idi. Fatih Sultan Mehmet tarafından tesis edilmiştir. Fatih Sultan Mehmet o tarihlerde çok sık bir ormanlık olan bu havalide avlanırken Mahmud Paşa'nın Tokad'i fethettiğini öğrenmiş ve sevincinden hemen oraya böyle bir isimde bir bahçe ve saray inşasını emretmiştir. Beykoz'da akbaba'nın alt tarafında olup bir köşk ile büyük bir havuzu, güzel bir şadırvanı, müferrah bir hamamı ve müteaddid kaalan ihtiva eden bu bahçeden Kanuni Süleyman'ın da çok haz ettiği riayet edilir. Keza IV.Murad'da aynı vechile buradan hoşlanır, çemenzarında cirid oynar ve civarında sayd'ü şikar ederdi 4.

Fatih Sultan Mehmed'den sonra gelen padişahlar da Edirne ve Silivri kapılarından Halkalı'ya kadar olan yerleri, Istranca ormanlarını, Beykoz çevresindeki korulukları, Üsküdar çevresini

"Şikargah-ı selatin"e katıp bazılarında av sarayı ve köşkler yaptılar. Bu saray ve köşkerin önemli olanları şunlardır 9.

Toygar Tepe ve Çevresi: Toygar Tepe, Beykoz ile Çubuklu'nun kuzey doğusundaki dağın adıdır. Buralar da saydgah-ı selatin idi. Kanuni Sultan Süleyman savaşa gitmediği zamanlar bu köşke gelir, bazan balık tutar, bazen da orada daimi surette bulundurulanan atlara binerek Toygar Tepe, Akbaba ve Yuşa Tepesi yörelerinde av yapardı 9.

Çatalca Av Sarayı: Kanuni Sultan Süleyman av yapmayı çok sever ve özellikle çocukların da avcılıkta bu sporda başarılı olmasını isterdi. Bu amaçla, çocukları ve harem halkıyla kalıp rahatça av yapabileceği bir saraya ihtiyaç duydu. Çatalca ise böyle bir saray için en uygun yerd. Çünkü; önünde kaz ve ördekleriyle ün yapmış Büyük Çekmece Gölü, kuzeyinde kuşlarıyla isim yapmış Kuşlar Yaylası, batısında tavşanlarıyla tanınmış Kabakça ve Sinekli fundalıkları bulunuyordu

Avcı Sultan Mehmed, Edirne'ye gelip giderken veya İstanbul'da bulunurken bu sarayda birkaç gün kalarak avlanırdı 9.

Şikargah-ı Selatinlerin Korunması: Şikargah-ı selatin olan, koruluklar, bahçeler ve çayırıklarda halkın avlanması yasaktı. Bu nedenle yakalanan avcıya ağır ceza verilirdi.

Osmanlı, Devleti'nin kuruluş döneminde, avcılık görevini Sekbanlar yapıyordu. Bursa ve Edirne yörelerindeki bütün korulukların ve şikarların korunması görevi de Sekbanbaşı'nın üzerindeydi.

Fatih Sultan Mehmed zamanında, Edirne'ye uzak bulunan Yanbolu ve Filibe gibi yerlerde birer Kuru Ağalığı oluşturuldu. Ayrıca bu ağaların emrine Sekbanbaşı'nın tezkeresiyle Yeniçeriler'den yeteri kadar korucu atandı. Bu korucu Yeniçeriler, savaş zamanında bile savaşa gitmeyip koruculuk yaparlardı.

Ayrıca Edirne ve İstanbul civarındaki korular, bahçeler, av köşkeri ve saraylar da yeniden oluşturulan Bostancıbaşılarm denetimine verildi, Edirne'dekilere Edirne Bostancıbaşı, İstanbul'dakilere de İstanbul Bostancıbaşı bakacaktı 9.

SONUÇ

Türklerde avcılık erken dönem Türk kültüründen gelen geleneklere bağlı kalmayıp, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde de daha muazzam bir kurumlaşmaya giderek zirveye ulaşmıştır. Türk kültüründe avcılık, hem askeri anlamda savaşa hazırlayıcı niteliklerin gelişmesinde, hem de avcılığın yanında atıcılık ve binicilik kabiliyetlerinin sürekli olarak formda tutulmasında rol oynamıştır. Avcılığın eğitim yönü; bu konuda kitapların yazdınması, özel av köpeklerinin ve Doğan, Atmaca, Şahin, Çakır gibi yırtıcı kuşların avda kullanılmasıyla kendini göstermiştir. Av için av alanları ve çevre düzenlemelerine gidilmiş, avcılıkla ilgili ferman, buyruk ve talimatnameler verilmiştir. İslamiyet öncesi Türk inancında avın verimli ve başarılı geçmesi için, gereken örf ve kaidelerin mevcudiyeti, avcılık geleneğinin Türk kültüründe dini bir boyutu olduğunu da göstermektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- 1- AKKUTAY, Ülker. "Doğancı Koğuşu", Enderun Mektebi, Ankara, 1984, s.89.
- 2- ARSLANOĞLU, İbrahim. Yazarı Belli Olmayan Bir Fütüvvetname, Kültür Bakanlığı Yayınları: 1965, Halk Kültürlerine Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 257, Halk Edebiyatı Dizisi: 52, Ankara, 1997, s.20.
- 3- CAFEROĞLU, Ahmet. "Türklerde Av Kültürü ve Müessesesi", VII. Türk Tarih Kongresi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1972, s. 169, 170, 172-174.
- 4- ERDOĞAN, Muzaffer, "Osmanlı Devrinde İstanbul Bahçeleri", Vakıflar Dergisi, S.IV, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara, 1958, s. 179
- 5- Hafız Yakup Şükrü Efendi. İslam'da Avcılık, Osman ÇELİK (Yayına hazırlayan), Musa Bilgi (Sadeleştiren ve Özetleyen), Ankara, 1987, s.4,13,27,29,30,32,106,122,123,141-144,146, 148,149,151,159,160,435.
- 6- HAYDAR, Sanal. Mehter Musikisi Bestekar Mehterler-Mehter Havaları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1964, s.85.
- 7- HUŞ, Savni. Av Hayvanları ve Avcılık, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1974, s.14-17.
- 8- KAFESOĞLU, İbrahim. Türk Milli Kültürü, İstanbul, 1982, s.203,269.

- 9- KAHRAMAN, Atif. Osmanlı Devletinde Spor, Kùltür Bakanlığı Yayını ,Ankara,1995, s. 151,191-200,202-205,207-210,213-217,219,220,224-226,228-232.
- 10- PURGSTALL, Baron Joseph Von Hammer. Büyük Osmanlı Tarihi, 11. Cilt, İstanbul, 1990, s.140.
- 11- TAYGA, Yunus. Türklerde Spor Tarihine Genel Bir Bakış, Ankara, 1990, s.20,21.
- 12-TOSUNBAŞ, Müyesser. "Adana Bölge Müzesindeki Yöresel Av Aletleri" Etnografya Dergisi, Sayı: Ankara, 1976, s. 101.
- 13- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1988, s.420,422,424,425.